

İslami Çizgide Yayın Yapan Ehli Sünnet Dergisi'nde 1947'de Yazılacak Olan Din Eğitimi Kitabının Nasıl Olmasına Dair Milli Eğitim Bakanlığı'na Yazılan Açık Mektuplar

Open Letters Written to the Ministry of National Education on How the Religious Education Book to be Written in 1947 in the Islamic Magazine Ehli Sünnet

Ömer Faruk KIRMIT^a

^aAnkara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü,
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD,
Ankara, Türkiye

Received: 14.09.2023
Received in revised form: 29.11.2023
Accepted: 30.11.2023
Available online: 20.03.2024

Correspondence:
Ömer Faruk KIRMIT
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü,
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD,
Ankara, Türkiye
kirit1989@hotmail.com

ÖZ Bu çalışmada, İslami çizgide yayın yapan Ehli Sünnet Dergisi'nin, 1947'de yazılması düşünülen din okuma kitabının, nasıl olması gerektiğine dair Milli Eğitim Bakanlığı'na yazdığı açık mektuplar ele alınıp incelenmiştir. Araştırmanın amacı, Ehli Sünnet'in Milli Eğitim Bakanlığı'na yazdığı açık mektuplarda, din okuma kitabı hazırlanırken hangi hususlara dikkate edilerek nasıl olması gerektiğine dair fikir beyanını ve bu konuya bakışını tespit etmektir. Çalışmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılmış ve araştırma kapsamında derginin 1947'de çıkan bütün sayılarıyla, 1948'e ait 3 sayı kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Ehli Sünnet Dergisi'nin yazdığı üç açık mektubun çok dikkate alınmadığı görülmüş ve eser yayımlandıktan sonra da dördüncü açık mektup kaleme alınarak, Milli Eğitim Bakanı'na yapılan yanlıştan derhal geri dönülerek, kitabın toplatılması gerektiği rica edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ehli Sünnet Dergisi; Müslüman Çocuğun Din Kitabı; Nurettin Artam; Nurettin Sevin

ABSTRACT In this study, the open letters written by the Islamic magazine Ehli Sünnet to the Ministry of National Education in 1947 about how the religious reading book should be written are analyzed. The aim of the study is to determine the opinions of Ehli Sünnet in its open letters to the Ministry of National Education on how the religious reading book should be prepared and how it should be prepared, and to determine its view on this issue. In the study, document analysis method was used and within the scope of the research, all issues of the magazine published in 1947 and 3 issues of 1948 were used. As a result of the study, it was seen that the three open letters written by the magazine Ehli Sünnet were not taken into consideration, and after the publication of the book, a fourth open letter was written to the Minister of National Education, requesting that the Minister of National Education immediately reverse the mistake and recall the book.

Keywords: Ehli Sünnet Magazine; The Muslim Child's Religious Book; Nurettin Artam; Nurettin Sevin

EXTENDED ABSTRACT

In this study, open letters written by the Islamist magazine Ehli Sünnet to the Ministry of National Education in 1947 about how the religious reading book to be written should be analyzed and analyzed. The aim of the study is to determine Ehli Sünnet's statement of opinion in three open letters to the Ministry of National Education on how the religious reading book should be written and its view on this issue. In the study, the survey method was used and within the scope of the study, all issues of the journal published in 1947 and 3 issues of 1948 were used. The first issue of the Magazine of Ehli Sünnet was published on July 4, 1947 and the last issue was published in December 1953. In total, 140 issues were published in the journal.

When we look at the articles and comments published in the Ehli Sünnet Magazine, it can be said that although the Islamic narrative is seen to be in the traditional line, it is actually based on the modern narrative of Islam. Extremism is at a minimum level in the magazine. In general, it displayed an attitude that had no problem with the Republic and secularism. In some narratives, the magazine praised the Republic and underlined that the Republic gave importance to science, specialization and merit in every job. It is possible to say that the magazine did not go to extremes or extremes in its criticisms. One of the most important features of the journal is its sensitivity to social issues. Therefore, it focused on the prominent issues of the period. One of the most important of these was the three open letters it wrote to the Ministry of National Education.

All three letters to the Ministry of National Education were written by Abdurrahim Zapsu, the owner and editor-in-chief of the magazine. When all three letters are evaluated, it is possible to say that the first letter is written from the point of view of law, the second letter from the point of view of science, and the third letter from the point of view of religion. The letters focused on the content characteristics and procedural evaluations of the book to be written and taught in religion classes. The fact that the journal wrote open letters to the Ministry of National Education shows that it followed the agenda of the country. In the three open letters written in the Ehli Sünnet Magazine, it was argued that three principles should be considered in the reading book. These are: 1-that it should be written by experts in religion, 2-that this task is the duty of the Presidency of Religious Affairs, not the Ministry of National Education, and that the Ministry of National Education should hand it over to the Presidency of Religious Affairs as soon as possible, 3-that the reading book should not teach mystical subjects and superstitions, but the conditions of Islam and faith, and basic religious knowledge.

As a result of the published work, it was observed that almost none of the issues stated by the Ehli Sünnet Magazine were taken into consideration. In its first open letter to the Ministry of National Education, it reacted to the fact that the religious reading book would be written by Ömer Rıza Doğrul, Nurettin Artam and Burhan Toprak, and stated that these people were specialized in the field of translation, not religion. The Religion Book of the Muslim Child, published in 1948, was written by Nurettin Artam and Nurettin Sevin.

İslamcılık; “XIX-XX. yüzyılda İslam’ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlâk, felsefe, siyaset, hukuk, eğitim...) ‘yeniden’ hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslâm dünyasını batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden kurtarmak, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist ve eklektik yönleri baskın siyasî, fikrî ve ilmî çalışmaların, arayışların bütününe ihtiva eden bir düşünce ve harekettir olarak” değerlendirilmektedir.¹

Türkiye’de, İslamcılıkla muhafazakârlık iç içe geçmiştir. Bundan dolayı, İslamcılar muhafazakâr, muhafazakârlar da İslamcı olarak tanımlanabilmektedir. Her ikisi de birbirinin yerine kullanılabilir. Türkiye’de İslamcılarla muhafazakârlar, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren, devletin hedeflediği Batılılaşma hareketlerine genel olarak karşı çıkmışlar ve bunu savundukları değerlere aykırı görmüşlerdir. İslamcılar, Tek Parti Dönemi’nde kendilerini baskı altında gördüklerinden, faaliyetlerini bu süre zarfında yeteri kadar ileriye taşıyamamışlardır.²

Tek Parti Dönemi’nde, İslamcılık rejimin devamına tehdit ve tehlike olarak algılanmış, bu da milliyetçilikle İslamcılığın bağıni koparmıştır. Bunda, milliyetçiliğin laik cephede kalma ısrarı etkili olmuştur. Türk milliyetçiliği, ideolojisinin tutarlığı için İslam ile ilişkilerini koparmak zorunda kalmıştır. Fakat CHP’nin, 1945’ten sonra din alanında eskisi gibi katı olmaması ve laiklik anlayışını esnetmesi milliyetçilik ve İslamcılık ilişkisi yeniden kurulmasını sağlamıştır. Aslına bakılırsa toplumun geleneksel kültürü açısından bu ilişkinin tekrar kurulması gerekliydi. Zira toplumun geniş kitleleri, geleneksel İslami değerler söylemini, Türk milliyetçiliği söylemlerinden daha kolay kabul etmekteydi. İslamcılık, Tek Parti Dönemi’nde, hükümet denetimi ve gözetimi altında var olmaya çalışmış, kendisini iktidara daha kabul edilebilir hale getirmek için, milliyetçilik söylemini ön plana çıkarmıştır. Böylece bu iki fikir artık

¹ İsmail Kara, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi*, Cilt 1 (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 17.

² Hamit Kardeş *Tek Parti Dönemi İslamcı Dergilerde İslam Dünyasının Görünümü: Selamet ve Sebilürreşad Örneği*, (İstanbul: Ticaret Üniversitesi, İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2022), 8.

birbirinin karşısı olmaktan çıkmış, Türk milliyetçiliği ve İslamcılık kaynaşmaya başlamıştır. Türk milliyetçiliği ve İslamcılığın tekrar birleşmesinde toplumun iç ve dinamikleri de etkili olmuştur.³

Türkiye’de milliyetçilik ve muhafazakârlık benzerliğinin, hem tarihi hem de geleneksel bakımdan ortak yönleri çoktur. Bu benzerlikler hasebiyle, geçmişten günümüze gelen süreçte milliyetçilerle muhafazakârların aynı çizgiye gelebildiğini söylemek mümkündür. Milliyetçi-muhafazakârlık özellikle II. Dünya Savaşı bitiminde yani 1945 sonrasında, kendi başına bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Böylece milliyetçi-muhafazakârlık, milli kültürü yeniden etkin güç haline getirme, giderek artan komünizme karşı aynı safta birleşme ve devletin bekasına karşı hissedilen tehditlere karşı ortak bir savunma oluşturmak gibi amaçlarla, devletle barışmaya çalışmıştır.⁴ Özcan, İslâmî ve muhafazakâr grupların 1924’ten 1960’lı yılların sonuna kadar, kendilerini milliyetçilik şemsiyesi altında ifade ettiklerini belirtmiştir. Bu gruplar, kendilerini Türkçü-Turancı milliyetçi çizgiden ayrı olduklarını vurgulamak için de “muhafazakâr milliyetçilik” ifadesini kullanmışlardır.⁵ İslamcı kimliği ile tanınan kişiler, hem laikliğe aykırı davranışların hedefi haline gelmemek hem de İslamcı-milliyetçi çizgide olduklarını belirtmek için çıkardıkları yayınlarda ve yazılarında, “*ahlâk, ahlâk nizamı, dava, sorumluluk, hizmet, hakikat, vicdan, iman, irade, tarih, milliyetçilik, sanat kültür, millî birlik, maneviyat, ruh, millî kültür, millî ahlak, millî terbiye, millî tarih, millî dava*” vb. gibi terimleri kullanarak meramlarını ifade etmişlerdir.⁶

İslamcılar, Tek Parti iktidarı döneminde dini hayata yönelik bazı sıkıntılara maruz kalmışlar; bu dönemde hem baskıcı hem de sıkı denetimlerinden dolayı, uzun bir müddet kendi basın yayın organlarını kuramamışlardır. CHP, 1945’ten sonra farklı siyasi partilerin kurulmasına izin vermiş; bu girişim, birçok alanda olduğu gibi, siyasi arenadaki çoğulculuğun basın yayın hayatına olumlu bir şekilde yansımaya da katkı sağlamıştır. İslamcılar, çok partili yaşama geçildikten sonra oluşan kısmi serbestlik ortamında kendi dergilerini kurmuşlar ve dini faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu tarihten sonra, muhafazakâr/İslamcı yazar ve düşünürler pek çok sayıda dergi çıkarmışlardır: Büyük Doğu, Doğan Güneş, Doğru Yol, Ehli Sünnet, Hakikat yolu, İrşad, İslam Yolu, Sebilürreşad ve Selamet bunlardan birkaçıdır.⁷

Bu dergiler yayımlanma süresi bakımından birbirinden ayrılırlar. Ehli Sünnet dergisi 1947 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Onunla birlikte yayımlanmaya başlanan Büyük Cihad, Doğan Güneş, Doğru Yol, Hakikat Yolu, İslamiyet, Hakka Doğru, İrşad, Selamet, Serdengeçti, İslam Dünyası isimli dergilerden sadece İslamiyet, Hakka Doğru ve Serdengeçti dergileri Ehli Sünnet Dergisi’nden daha uzun süre yayımlanmıştır. Benzer durum 1947-1953 arasında yayımlanan İslam Yolu, Müslüman Sesi, Yeşil Nur, Büyük Dava, Hür Adam, Müslüman Çocuk, İslam’ın Nuru Mecmuası, Allah Yolu, İslam Dünyası gibi dinî içerikli dergiler de görülmektedir. Bu dergilerden pek çoğu da Ehli Sünnet kadar uzun süre yayım hayatını devam ettiremeyerek, kapatılmışlardır.⁸

Bu çalışmadaki temel problem, Milli Eğitim Bakanlığı’nın yazdırmayı düşündüğü din okuma kitabının, Ehli Sünnet Dergisi’nde kaleme alınan açık mektuplarla nasıl olması gerektiğinin tahlil edilmesidir. Çalışmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılmış ve araştırma kapsamında derginin 1947’de çıkan

³ Cemil Koçak, “Türk Milliyetçiliğinin İslâm’la Buluşması: Büyük Doğu”, ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinçil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik*, Cilt 4, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 609.

⁴ Nuray Mert, *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, (İstanbul: Selis Kitaplar, 2007), 20-23.

⁵ Azmi Özcan, “Milliyetçilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara:Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 30/86.

⁶ Kara, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi*, 9-10.

⁷ Kardaş, *Tek Parti Dönemi İslamcı Dergilerde İslam Dünyasının Görünümü: Selamet ve Sebilürreşad Örneği*, II, 8.

⁸ Kamil Coştu, “Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu’nun Dini İçerikli Yayıncılık Serüveni”, ed. Lütfi Sunar, Cilt 2, “*İslam’ı Uyandırmak*” *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İslamcı Düşünce ve Dergiler*, (Limit Ofset, 2018), 423.

bütün sayılarıyla, 1948'e ait 3 sayı incelenmiştir. Bu bağlamda derginin açık mektuplarda nelerin üzerinde durduğunun incelenmesi amaçlanmaktadır.

1. EHLİ SÜNNET DERGİSİ

İslamcılık konusunda çalışma yapan araştırmacılar, Türkiye'de İslamcılık düşüncesini ve İslamcı dergilerin tarihsel süreç içerisindeki gelişimini beş döneme ayırmıştır: 1- 1908-1925 arası ilk karşılaşma dönemidir. 2- 1925-1943 arası dönem: İslamcılık düşüncesinin yasaklı olması ve geri plana çekilmiştir. 3-1943-1960 arası dönem: Tek Parti döneminde dinde yumuşamayla birlikte İslamcı düşünceyle dini neşriyat, tekrar ortaya çıkmış ve öncü çalışmaların yapılmıştır. 4- 1960-1980 arası dönem: İslamcı düşüncede oldukça çeşitlilik ve farklılaşma yaşanmıştır. 5- 1980-2002 arası dönem: 1960-1980 arası dönemde görülen çeşitlenme artık belirginleşmiş ve derinleşmiştir.⁹ Ehli Sünnet Dergisi, 3. dönem neşredilen dergi kategorisinde yer almıştır.

Ehli Sünnet Dergisi'nin ilk sayısı 4 Temmuz 1947'de, son sayısı ise Aralık 1953 tarihinde yayımlanmıştır. Dergi, toplamda 140 sayı neşredilmiştir. Ehli Sünnet Dergisi, ilk sayısında muhterem kardeşler hitabıyla başlayarak; *"Dini neşriyattan gaye kendisini beğenen bir zümre kazanmak veya beslenen herhangi bir emelin tahakkukuna çalışmak değildir. Münhasıran Müslüman çocuklarına Ehli Sünnet itikad dairesinde bilmeleri dinen lüzumlu bulunan şeyleri öğretmek..."* diyerek niçin bu gazeteyi çıkarmaya karar verdiklerini açıklamıştır. Burada dikkat çeken başka bir husus da Ehli Sünnet'in dergi olarak değil gazete olarak adlandırılmasıdır. Derginin, yine ilk sayısında, 8 başlık altında yazılar yayımlanacağı belirtilmiştir. Bunlar: İman, İbadet, İslam Tarihi, Münnevverler, İslam Büyükleri, Kıssadan Hisse, Baba Öğütleri ve Okuyucularımızla Baş Başa adlı başlıklardır. Ayrıca 3 başlık altında derginin şu kurallara uyacağı ifade edilmiştir: *"1-Siyasetle katıyen uğraşılmayacaktır, 2-Hiçbir fırka, hiç bir zümre, hiçbir şahıs ve şahsiyete dayanılmayacaktır, 3-Yazılarımızı kendi mezhep ve meşreplerine uydurmayanların yazacakları yazı ve yapacakları tarzlar, sükûtle karşılanacak ve ortada ilmi bir bahis var ise ilmi bir surette izah edilecektir."*¹⁰

Dergide *"Teşkilat-ı Esasiye Kanunu dinî tedrisatı babalara bırakmıştır. Biz de babalara rehberlik vazifesini üzerimize aldık"* denilerek çok önemli bir görevin yerine getirildiğine vurgu yapılmıştır. Babalara hitap edilerek, evladına ciddi bir din vazifesi vermek isteyenler bir senelik abonelik bedeli olan 5 lirayı ödedikleri takdirde, her sayının muntazam şekilde gönderileceği belirtilmiştir. Yine 1. sayının 4. sayfasında da çocuklarına ciddi bir din terbiyesi vermek isteyen kişilerin bu gazeteyi alıp, abone olmaları gerektiği bir kez daha hatırlatılmıştır. Dergide, açık bir şekilde dini eğitim vermenin amaçlandığı ve hatıta bunun bir vazife olarak görüldüğü ifade edilmiştir.¹¹ Ehli Sünnet Dergisi'nin 11 Temmuz 1947'de çıkan 2. sayısında da amaçlarının ne olduğunu belirten yukarıdaki ifadeler değiştirilmeden aynı başlık altında tekrarlanarak, pekiştirilmiştir.¹²

1940'lı yıllardan itibaren İslamcı çizgide yayın yapan dergilerde ve yayınlarda ciddi bir hareketlilik yaşanmıştır. Dergi isimlerinde ağırlıklı olarak, dini referanslara göndermeler yapılmıştır. Dergiler, yayımlarında dergi isimlerinin yanında/altında/üzerinde büyük oranda; "dini"; "ahlaki"; "ilmi"; "edebi" vb.

⁹ Detaylı bilgi için Bkz: Ahmet Köroğlu, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinde Okumak", ed. Vahdettin Işık, Ahmet Köroğlu, Yusuf Enes Sezgin, *1960-1980 Arası İslamcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitlenme*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016), 5-40.

¹⁰ Abdurrahim Zapsu, "Okuyucularımızla Baş Başa", *Ehli Sünnet*, 1/1 (4 Temmuz 1947), 3.

¹¹ Zapsu, "Okuyucularımızla Baş Başa", 3-4.

¹² Abdurrahim Zapsu, "Okuyucularımızla Baş Başa", *Ehli Sünnet*, 1/2 (11 Temmuz 1947), 3.

gibi ifadeler kullanmışlardır. Bu ifadeleri kullanmalarındaki amaç, yeni konjonktürde temkinli yol alma çabası olarak da okunabilir.¹³ Ehli Sünnet Dergisi, ilk sayısında, ilk sayfanın en üzerinde kendisini “*Dinî, Ahlakî ve İlmî Haftalık Gazete*” olarak konumlandırmıştır. Derginin bütün sayıları incelendiğinde bu format 26. sayısı da dahil olmak üzere kullanılmıştır. 27. sayıdan itibaren ise derginin kapağının en altında bir kutucuk içinde “*Dini İlmî ve İctimai Mecmua Seyyar din dershanesi mahiyetindedir*” ifadesi yer almaktadır. 15 Nisan 1949’da yayımlanan 58. sayısına kadar söz konusu ifadeler bu şekildedir. 15 Aralık 1949’da yayımlanan 74. sayısında ise kapağın en üstünde “*İlmî, Dini ve İctimai Mecmua*” şeklindeki ibareye yer verilmiştir.

Türkiye’de, çok partili yaşama geçişten sonra ortaya çıkan yayımlar; İslamcılık akımının temel vasıflarından olan devletçi, milliyetçi, muhafazakâr ve sağcı değerlere dayanmıştır. Bu dönemde yayın hayatına başlayan dergiler de kendilerini bu değerlerle ifade etmiştir.¹⁴ Bu durum Ehli Sünnet Dergisi’nde de aynı olmuştur. Derginin ilk sayfasının sağ tarafında “*Bilen bilmeyen bir midir? Ancak bilginler Allah’tan korkar*” ayetleri; “*Beşikten mezara kadar ilme çalış. Hikmet İslam’ın kaybolmuş malıdır, nerede bulunursa alsın*” hadisiyle, Hz. Ali’nin “*Bana bir harf öğreten beni kendisine köle etmiştir*” sözü yazılmıştır. Bununla birlikte sayfanın üst kısımlarında “*Hiç kimse felsefi inanından, din ve mezhebinden dolayı kınanamaz*” (Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu madde. 75) ve “*Her Türk hür doğar ve hür yaşar*” (Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu madde 68) ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadeler derginin 17. sayısına kadar aynı şekilde kullanılmıştır. Ancak 17. sayıdan itibaren sadece “*Hiç kimse felsefi inanından, din ve mezhebinden dolayı kınanamaz*” (Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu madde. 75) ve “*Her Türk hür doğar ve hür yaşar*” (Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu madde 68) ifadelerinin ilk sayfada değil de ikinci sayfada en başa yazıldığı görülmektedir.

Derginin ilk sayfasının üstünde yazılan bu ifadeler, bize derginin yayın politikasına dair ipuçları vermektedir. Bu ifadeler yazılarak derginin Kur’an ve sünnet temelli olduğuna, Hz. Ali’nin sözüne yer verilerek ise sadece sünni-alevi topluma değil her kesime hitap edildiğine, Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu maddeleri yazılarak da anayasal hususlara değinildiğine ve devletin temel hukukunda dinin korunmak istendiği şeklinde yorumlanabilir.¹⁵

Bilindiği üzere, aile toplumun çekirdeğidir. Aile; hem bireylerin, kimlik ve kişiliklerinin oluşmasında, hem de topluma faydalı kişiler olmasını sağlayan yerdir. Ayrıca aile sadece bireyin hayatının belli bir döneminde biyolojik ve fiziki ihtiyaçlarını karşıladığı bir yer değildir. Onun bütün yaşamını şekillendiren ilk eğitim ve öğretim merkezidir. Bundan dolayı aile içinde bireye verilecek eğitimin kalitesi önemlidir. Her yönüyle huzurlu, mutlu bir ailede büyüyen ve yetişen çocuklar, iyi bir aile eğitimi ve terbiyesi almışlarsa hem kendilerine hem çevresine hem de topluma, devlete ve millete karşı daha faydalı kişiler haline gelmektedirler. Aile çocuğun, sadece kişiliğinin değil aynı zamanda dinî gelişiminin şekillenmesinde de önemli bir yere sahiptir. Ailede verilecek olan doğru bir din eğitimi, çocuğun dinî duygu ve düşüncesini geliştirir. Bunun aksi yönde verilecek olan yanlış bir din eğitimi ise çocuğun dinî duygu ve düşüncesini köreltir. Bu sebeple ebeveynlerin en önemli görevlerinden biri de çocuklarının dinî duygularını ortaya çıkarmak, geliştirmek ve bu konuda onlara rehberlik etmektir.¹⁶ İşte Ehli Sünnet Dergisi de aileleri din eğitimi yönünden bilgilendirmek ve bilinçlendirmek düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Der-

¹³ Koroğlu, “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinde Okumak”, 12-13.

¹⁴ Hamza Türkmen, “Türkiye İslamcılığı Sağcı, Devletçi ve Milliyetçi”, *Cumhuriyet, Milliyetçilik ve İslamcılık: Türkiye Söyleşileri 5*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2011), 144.

¹⁵ Coştu, “Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu’nun Dini İçerikli Yayıncılık Serüveni”, 424.

¹⁶ Ömer Özdemir, “Ebeveynlere Göre Ailede Çocuğun Din Eğitimi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 47* (2019), 314-315.

gide babalara hitap edilerek, evladına ciddi bir din vazifesi vermek isteyen kişilerin bu süreli yayına abone olması istenmiştir. Ayrıca dergide sadece ailelere değil topluma da din eğitimi verilmesi amaçlanmıştır.

2. EHLİ SÜNNET DERGİSİ'NDE AÇIK MEKTUPLAR YAZILMADAN ÖNCE GENEL OLARAK BAHSEDİLEN KONULAR

Dergide önemli dini gün ve geceler, üç aylar, kandiller, bayramlar hatırlatılmış ve o başlık altında önemli bilgiler verilmiştir. Misal ilk sayısında 03/04 Temmuz 1947 Beraat Gecesi¹⁷ başlığı altında;

*“Koşalım mabede imanla Berat'tır bu gece
Ölü ruhlar dirilir aynı hayattır bu gece
Bunda takdir ile tefrik olunur Emr-i Hâkim
El açıp yalvaralım leyli necattır bu gece
Kalbimiz nurlanarak gölgesi olmuş kandil
Düşecek iş bize, imanda sebattır bu gece
Herkesin hayr-ü şeri tartılarak karşılaşır
Sanki mizan başı yevmü'l-arasattır bu gece”*

şiiri yazılarak gecenin önemi bu dizelerle dile getirilmiştir. Ayrıca şiir içinde Emr-i Hâkim geçen yerde bir dipnot kullanılmış ve o dipnotta da Kuran'ı Kerim'de bu gece hakkında (bütün hikmetli emirler bu gece tefrik olunur) buyrulmuştur açıklaması yapılmıştır.¹⁸

Dergide ayet ve hadislerden de çok sık faydalandığı görülmüştür. Hz. Muhammed'in Ramazan ayı ile ilgili *“evveli rahmet, ortası mağfiret sonu ise cehennemden kurtuluştur”* hadis-i şerifi de derginin Ramazan sayısında da hatırlatılmıştır.¹⁹ Ramazanınız Mübarek olsun başlığı altında 18 mısradan oluşan şiir kaleme alınmış ve insanların bu ayda *“evveli rahmet, ortası gufran, sonu azat”* edileceği belirtilmiştir.²⁰ Derginin 7. sayısında Leyle-i Kadir diye bir şiir kaleme alınmıştır.²¹ Dergide, o dönem günümüzdeki gibi TV, cep telefonu vb. gibi iletişim araçları olmadığı için, okuyucularına Ramazan ayından bir hafta önce olmak üzere her sayı sonunda haftalık imsakiye yayımlanarak, önemli bir hizmet verilmiştir. Ayrıca Ramazan ayı bitene kadar her sayıda Ramazan Kürsüsü başlığı altında halkı bilinçlendirmeye yönelik yazılar kale alınmıştır.

Burada şu husus dikkat çekmektedir. Ehli Sünnet Dergisi'nde de dini gün ve gecelere denk gelen sayılarında, bu gün ve gecelere dair bir metin değil de şiir kaleme alınarak, o şiir içinde manevi duygular ifade edilmiştir. Hep bu şiirler de derginin sahibi Abdurrahim Zapsu tarafından yazılmıştır. Derginin, önemli dini gün ve gecelerde bir düzyazı değil de şiir kaleme almasındaki amacı, okuyucularını sıkmadan, dini duygularını bu şekilde coşturmak olduğu söylenebilir. Şu da görülmüştür ki ilgili şiirler genelde 5-10 arası beyitten oluşmuşsa da içinde barındırdığı anlam ve hissiyat sayfalar dolu düzyazı yazılmasından daha tesirlidir.

¹⁷ 1947 yılında Beraat Gecesi/Kandili 03/04 Temmuz Perşembeyi Cumaya bağlayan akşama denk gelmektedir. <https://takvim.ihya.org/1947-yili-dini-gunler-takvimi.html> (Erişim 15 Nisan 2023).

¹⁸ “Berat Gecesi”, *Ehli Sünnet*, 1/1 (4 Temmuz 1947), 1.

¹⁹ Lütfi Şentürk, “Ramazan Mağfiret Ayıdır”, *Diyanet Dergisi*, 7/78-79 (Kasım-Aralık 1968), 261.

²⁰ “Ramazanımız Mübarek Olsun”, *Ehli Sünnet*, 1/3 (18 Temmuz 1947), 1.

²¹ “Leyle-i Kadir”, *Ehli Sünnet*, 1/7 (15 Ağustos 1947), 4.

Ehli Sünnet Dergisi'nde din eğitiminde sadece sadece erkeklere değil kadınlara yönelik de bilgilendirmeler yapılmıştır. Derginin ilk sayısı 4 Temmuz 1947'de yayımlanmıştır. 1947 yılında ise Ramazan ayı 19 Temmuz-17 Ağustos tarihleri arasındadır.²² Ramazan ayında yayımlanan sayılarda, "Ramazan Kürsüsü" başlığı altında, camilere devam eden kadınların dikkat etmesi gereken hususlar hatırlatılmış ve önemli bilgilere yer verilmiştir. Kadınların camiye kısa kollu, çorapsız, başı açık, kısa etekli gelmelerinin doğru olmayacağı söylenerek, namaz kılarken elbiselerinin bol olması, dar ve kısa elbiselerle namaz kılmamaları, başörtüsü takmaları gerektiği gibi hususlar hatırlatılmıştır. Burada önemli bir ayrıntı olarak oje meselesi üzerinde durulmuştur. Kadınların tırnaklarında oje varsa kazıyıp abdest almaları gerektiğine işaret edilmiştir.²³ Derginin oje meselesi üzerinde durması halen günümüzde bile tartışılan "oje gusle mani midir?" sorusunun o dönemlerde de toplumun geneli tarafından mesele haline getirildiğinin işaretidir. Derginin bu konuda önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Ehli Sünnet Dergisi, kendilerinin her şeyi bilmediklerini ifade etmiştir. Bundan dolayı İslam tarihi ve meseleleri hakkında dergide yayımlanan yazılarda farkına varmadan yanlışlıklar yapılabileceği, bunun için Diyanet İşleri Başkanı'yla, müşavir ve azaları, İstanbul Müftüsü ve tetkik heyeti azalarıyla, yaşayan İslam alimlerinden yanlış ve hatalarını görünce uyarılmaları rica edilmiştir.²⁴ Dergide, yapılan yanlışlıklar fark edildiğinde, sonraki sayılarda düzeltme gereği duyulan yerler "İtizar" başlığı altında yazılarak hem yanlışlar düzeltilmiş hem de okuyuculardan özür dilendiği görülmüştür. Misal, 17. sayıda, 14. sayıda "Tenkit" kısmında Kuran ayetlerinin toplam sayısı 6000 gösterilecekken yanlışlıkla 60000 olarak yazıldığı belirtilmiş ve okurlardan özür dilenmiştir.²⁵

Dergide, okuyucuların göndermiş olduğu mektuplardan pek çoğu yayımlanmaya çalışılmıştır. Fakat bu mektuplar bazı zamanlarda o kadar fazla olmuştur ki yazı fazlalığından dolayı onların birçoğuna yer verilememiştir. Dergi sadece olumlu mektuplar değil, aynı zamanda olumsuz olan mektup ve eleştiriler de yayımlanmıştır. Aynı zamanda dergide bu kişilere teşekkür edilerek, konuyla ilgili bir açıklama yazısı kaleme alınacağı ve benzer yanlışlıklar yapılmaması için daha dikkatli olunacağı söylenmiştir.²⁶

Dergide okuyuculardan gelen teşekkür ifadeleri, dini içerikli yazı ve şiirler de yayımlanmıştır. İlgili yazılar "Okuyucularımıza Teşekkürler" başlığı altında sunulmuştur. Bunun ilk örneği Mahmut Sertel adlı bir okuyucunun kaleme aldığı "Tevhit" isimli şiirin yayımlanmasıdır.²⁷ Yine aynı kişi 6. sayıda "Mağfîret Ayı Ramazan" başlığı altında bir şiir daha yayımlamıştır. Hatta bu kişi derginin sadece Müslümanlara değil gayri Müslümler için de faydalı ve hayırlı olduğunu belirtmiş, bunu eline alanların hakikatle karşılaşacağını, bilmediği birçok şeyi öğrenip öğreterek, büyük sevaplara nail olacağını söylemiştir.²⁸

Dergi, sadece belli bir kesime değil halkın bütününe hitap etmeye çalışmıştır. Bunu dergide "okuyucularımıza teşekkürler" başlığı altında yer alan kısımlarda görmekteyiz. Dergide, dönemin hukuk profesörlerinden İshak Muammer Fındıkgil'e ait olan bir mektuptaki, şu ifadeler yer verilmiştir: *"Evvela sizi candan tebrik ederim. Bu birinci sayıyı misal ve makissün aleyh ittihaz ederek şu mütaalayaya vardım ki; Allah'ın izniyle bu mecmuanın devam-ı intişarı intişarı memleketimizin en mühim ve en başta gelen iki temel ihtiyacından ikincisini tamamıyla karşılar ve tatmin edebilir mahiyet ve istidatta görerek cenabı*

²² <https://takvim.ihya.org/1947-yili-dini-gunler-takvimi.html> (Erişim 15 Nisan 2023).

²³ *Ehli Sünnet*, 5/1 (Ağustos 1947), 3.

²⁴ "Bir İstirham", *Ehli Sünnet*, 2/11 (Temmuz 1947), 1.

²⁵ "İtizar", *Ehli Sünnet*, 17 (24 Ekim 1947), 4.

²⁶ Hatice Küçükaya, *Türkiye Modernleşmesi ve İslamcılık Düşüncesi; Ehli Sünnet Dergisi Örneği* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020), 41.

²⁷ "Tevhit", *Ehli Sünnet Dergisi* 4 (25 Temmuz 1947), 4.

²⁸ "Mağfîret ayı Ramazan", *Ehli Sünnet*, 6 (8 Ağustos 1947), 3.

hakka hamdū şükrettim.” Bu mektuptan, derginin sadece belli bir kesime değil toplumun farklı eğitim kademelerinden mezun olan kişilere de hitap ettiği anlaşılmaktadır.²⁹

Derginin 8. sayısında bu zamana kadar yayımlanan, dini metinlerin halka faydalı olup olmadığı konusunda, bir kamuoyu araştırması niteliğinde ”Karilerimizden rica” başlıklı yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda; bu zamana kadar arz edilen programdan ayrılmadıklarını, bu doğrultuda yazılar yayımladıklarını belirterek, okuyuculardan bu şekilde devam edip etmeyelim mi diye görüş belirtmeleri rica edilmiştir. Ayrıca bütün yayımlanan yazıların ciddi ve ilmi olduğuna işaret edilerek, bu durum okuyucularımızı sıkıyor mu diye merak edilmiştir. Eğer sıkıyorsa, kolaylık olarak ne yapılabilir, diye yine okuyuculara rica edilerek, görüş ve fikirlerini mektupla gazeteye bildirmeleri istihham edilmiştir.³⁰ Bu durum derginin okuyucularına verdiği değeri gösterdiği gibi kendisini de zamanın şartlarına göre devamlı yenileyebileceğine işaret etmektedir. Bunun o dönem İslamcı bir dergi için başlı başına büyük bir adım olduğu söylenebilir.

Dergide, dönemin önde gelen ilim-bilim ve din adamları da yazı ve şiirler yazmıştır. Bu kişilerden bazıları şunlardır: A. Şükrü Kılıç, Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı, Abdülhakim Arvas, Abdülhalim Akkul, Ali Alaaddin Abbasi, Ali Fuat Başgil, Cemaletdin Parlak Işık, Doktor Abdülkadir Karahan, Fahri Balantekin, Hafız Fevzi Aksoy, Hayri Karaoğlu, Hulusi Bitlisî, Kadircan Kafı, Kazım Yalvaç, M. Ali Küçük, M. Mehri, M. Sait Çekmegil, Mahmut Sertel, Mehmet Büyükerkmen, Mehmet Oruç, Mehmet Süleyman Teymuroğlu, Pertev Zapsu, Rafet Demirezen, Sadık Ambarcı, Tahir Olgun (Tahirü'l-mevlevî), Tevfik Demiroğlu...³¹

Dergide 10. sayıda “İslamiyet ve Tenkit” adlı bir yazı yayımlanmıştır. Yazıda hem dini hem de milli geleneklere atıf vardır. Ayet, hadis ve atasözleriyle yazılan yazının oldukça faydalı ve toplumu dini yönden bilinçlendirmek istediği görülmüştür. Her Müslümanın hüsnü zan ile mükellef olduğu, suizannın İslam ahlakı olmadığı belirtilerek, tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır atasözüne atıf yapılmış, burada güler yüzün daima birleştirici, yaklaşıtııcı, acı sözün ürkütücü, uzaklaşıtııcı olduğu vurgulanmıştır.³² 11. ve 12. sayılarda da bu “Tenkit” yazısının uzatıldığı görülmektedir.

Osmanlı İslamcıları, içtihat için gerekli eğitime sahip olmasalar da din bilimlerinden tefsir, kelam, hukuk ve tasavvuf gibi alanlarda yeterli birikimleri vardır.³³ Ehli Sünnet Dergisi'nin ilk yıllarında İslamcı çizgide yayın yapan dergiler ve gazetelerin kurucuları ve yazarlarının hemen hemen hepsinin Osmanlı'dan Cumhuriyete intikal eden İslamcılar olduğu söylenebilir. Bu kişilerin çıkardıkları dergi veya gazeteler Ehli Sünnet'te belirtilmemiş ama onların her sayılarında “Fetva” adında sütun açarak, halktan gelen dini soruları, kendilerine göre yorumlamaları hatta çoğu zaman fetva verme durumları şiddetli bir şekilde eleştirilmiş ve bunun dini sakıncaları detaylı olarak izah edilmiştir.³⁴ Bu durum bize derginin diğer İslamcı yayınlardan da bu yönüyle ayrıldığını göstermektedir. Halka din eğitimi vazifesini üstlenirken, doğru bir şekilde, doğru kaynaklardan öğretebilmek için çaba sarf ettikleri söylenebilir.

Dergide ara ara ele alınan din ve laiklik meselesi yanında diğer gazete ve dergilerde yayımlanan bazı dini içerikli yazıların da eleştirildiği görülmektedir. Derginin 12. sayısındaki “Tenkit” yazısında

²⁹ Costu, “Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu'nun Dini İçerikli Yayıncılık Serüveni”, 427.

³⁰ “Karilerimizden Rica”, *Ehli Sünnet*, 8 (22 Ağustos 1947), 4.

³¹ Costu, “Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu'nun Dini İçerikli Yayıncılık Serüveni”, 427-428.

³² “İslamiyet ve Tenkit”, *Ehli Sünnet Dergisi* 10 (5 Eylül 1947), 3-4.

³³ Müşerref Yardım, “Osmanlı İslamcıları ve İslami Yenilikçiler: Yakınsama ve Ayrışma”, *SUTAD* 40 (2016), 113.

³⁴ “Tenkit”, *Ehli Sünnet*, 12 (19 Eylül 1947), 3-4.

ağır eleştirilere rastlanılmıştır. Bazı arkadaşlarının kendi çıkardıkları gazetede “Fetva” adlı ayrı bir sütun açtıkları fakat fetva meselesinin ciddi bir cüret ve cesaret gerektirdiği için Ehli Sünnet dergisinin bu sütunu açmaktan imtina edildiği söylenmiştir. Hükümetin laik olduğu, din ile dünyayı birbirinden ayırarak, bunların hiçbir zaman birbirine karıştırılmadığının altı çizilmiştir. Bunun için Diyanet Teşkilatı kurulmuş ve her din sahiplerinin müşküllerini buraya sordukları söylenmiştir. Bunun yanında her şehirde kasabada müftülüklerin olduğu, vatandaşların buraya sorup fetva aldığı belirtilerek, gazetelerinde fetva sütunu açan kişiler, müftülerin vazifelerine karışmakla itham edilmiştir. Bu kişilerden gazetelerindeki fetva sütunlarını kaldırmaları veya hakiki bir şekilde tahkikat yaparak konuyu ele almaları rica edilmiştir.³⁵ Burada herkesin kendi vazifesini eda etmeleri gerektiğine işaret edilmiştir.

İslamcılar, bağımsız bir Müslüman ülkede yaşadıkları için, siyasi egemenlik ve iktidar mücadelelerine öncelik vermişlerdir. Bundan dolayı, onlar saltanat, halifelik ve meşrutiyet sorunlarıyla direkt olarak ilgilenmişlerdir.³⁶ Bu durum Ehli Sünnet Dergisi’nde de vardır. Her ne kadar rejimle sorunu olmasa da Cumhuriyet devrimlerine karşı da ara ara eleştiriler görülmektedir. Dergi 13. sayıda vatandaşlardan gelen bir mektuba yer vermiştir. Bu mektup da bazı gazetelerin daha çok satılması için Fetva sütunlarında dine aykırı fetva verdikleri belirtilmiş, Ehli Sünnet Dergisi’nden bunları eleştiren Tenkit sütunu açarak halkı bilinçlendirmesi istenilmiştir. Burada uygun olmayan fetva ile ilgili bir örnek verilmiştir. Eski Rusçuk müftüsünün erkeklerin başı açık namaz kılmalarının Müslümanlığın esasından olduğu fakat İslam’ın ilk dönemlerinde Arapların başları kel olduğu için, koku yapmasın diye başlarını örttükleri yazılmıştır. Ehli Sünnet Dergisi, bunu eleştirmiş fakat baş açık namaz kılmanın caiz olduğunu söylemiştir. Fakat Hz. Muhammed’in hiçbir vakit başı açık namaz kılmadığına da vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu yazıda örtük olarak Şapka Devriminin de eleştirildiği görülmüştür. Hz. Muhammed’in şapka giymediği için şapka ile namaz kılmadığı belirtilerek, şapka haricinde her hangi bir başlıkla namaz kılmanın Hz. Muhammed’in yolundan gitmek olduğuna vurgu yapılmıştır.³⁷

Ehli Sünnet Dergisi’nin önemli dini günlere yer verdiğini belirtmiştik. Dergi 14. sayısında Hac zamanına denk geldiği için “Uğurlar Olsun, Haccınız Mebrur Olsun, Sevgili Kardeşler” başlığı altında bir sayfanın tamamını, sayının ise dörtte birini Hac ibadetinin anlam ve önemine ayırmıştır. Burada hac kelimesi açıklanmış, haccın farzları izah edilmiş, nasıl ihrama girmeleri gerektiği, Telbiye’nin nasıl getireceği detaylı bir şekilde açıklanmıştır.³⁸ Dergi bir sonraki sayısında da aynı başlıkla Hac mevzusuna değinmiştir. Bu yazılarda Hac, tamamen bütün teferruatına kadar anlatılmıştır.³⁹ Hac ibadetinin detaylı anlatılmasına neden olarak; Türkiye’de uzun yıllar hem siyasi hem de ekonomik meselelerden dolayı, Haccın yasaklanması ve 1947 yılında tekrar serbest bırakılmasını göstermek mümkündür.⁴⁰ Buradan da anlaşılmaktadır ki dergi ilk sayısında toplumun din eğitimi vazifesini üstlendiği sözüne sadık kalmış ve o dönem halkı dini meselelerde eğitmiştir.

Ehli Sünnet Dergisi, kendi döneminde çıkan dini yayınları da takip ettiği görülmüştür. Bu yayınlarda çıkan yazıları yeri geldiğinde tebrik etmiş, uygun olmayanları da eleştirerek doğrusunu yazmıştır. Bir sayısında Hakka Doğru Dergisi’nin 25 Eylül 1947 tarihli 30 sayılı nüshasında, Hakkın Hediyesi başlıklı

³⁵ “Tenkit”, *Ehli Sünnet*, 12 (19 Eylül 1947), 3-4.

³⁶ Yardım, “Osmanlı İslamcıları ve İslami Yenilikçiler: Yakınsama ve Ayırışma”, 121.

³⁷ “Tenkit”, *Ehli Sünnet*, 13 (26 Eylül 1947), 3.

³⁸ “Uğurlar Olsun, Haccınız Mebrur Olsun, Sevgili Kardeşler”, *Ehli Sünnet*, 14 (3 Ekim 1947), 4.

³⁹ “Uğurlar Olsun, Haccınız Mebrur Olsun, Sevgili Kardeşler”, *Ehli Sünnet*, 15 (10 Ekim 1947), 4.

⁴⁰ T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No:26, Dosya No:151, Gömlek No: 30.

şiiirde, Hz. Muhammed'in vefatı ve torunları Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'in şehadetleri tasvir edilirken, Cebrail'in Peygambere 3 adet elbise getirdiği; bunlardan siyahı kendisine, sarısı Hasan'a, al renklisinin de Hüseyin'e ait olduğu söylenmiştir. Hak Yolu Dergisi'nde yayımlanan bu yazı, kendisini eski öğretmenlerden ve Beyoğlu vaizlerinden biri olarak tanıtan Ahmet Mekki Üçisık tarafından dini gerçeklere uygun olarak düz yazıya dönüştürerek anlatılmış ve derginin bu sayısında yayımlanmıştır.⁴¹ Sonuçta İmam Hasan'la Hüseyin'in ehli beytten olduğu vurgulanmıştır.

Dergide, yer yer iç muhasebenin de yapıldığı ve halka ne kadar faydalı olduklarına dair anlatımlarda mevcuttur. Bunlardan ilkinde yayımlanmaya başlamasından 3 aylık sürece kadar olan muhasebenin yapıldığı "Ehli Sünnetin üç aylık bilançosu" başlıklı yazıda karşılaşıyoruz. Dergide, her taraftan takdir ve iltifatlar aldıkları ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın büyük teveccüh gösterdiği, müşavere heyeti azalarının hepsinin dergilerine abone olduğu yazılmıştır. Ayrıca İstanbul Müftüsünün de büyük alaka gösterdiği ve Müftülük teşkilatındaki bütün ulemanın abone olduğu da belirtilmiştir. Vilayet müftülerinden ve ulemadan kıymetli mektuplar aldıkları, evlatlarına din terbiyesi vermek isteyen din kardeşlerinin memnuniyetini kazanarak dualarını aldıkları söylenmiştir.⁴²

3. DERGİNİN DİN OKUMA KİTABI HAZIRLANMASI MESELESİNDE TAKINDIĞI TAVIR

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 7. Olağan Kurultayı, Ankara Halkevi salonunda 17 Kasım 1947 toplanmıştır.⁴³ Kurultaya damgasını vuran en önemli meselelerden birisi de laiklik anlayışındaki katı uygulamaların yumuşatılmasıyla, din eğitimi meselesi olmuştur. Toplumun uzun yıllardır din eğitimi ve öğretiminde sıkıntılar yaşadığına dikkat çekilerek; din adamı yetiştirilmesi için imam-hatip kurslarıyla, bir ilahiyat fakültesinin açılması karar altına alınmıştır. CHP, bu kurultayda laiklik anlayışıyla, din olgusuna yönelik birtakım politikalarını gözden geçirerek, esnetmiştir. Yeni yasal düzenlemeler yaparak, laiklik konusunda izlenen geleneksel politikaların dışına çıkmıştır.⁴⁴

Milli Eğitim Bakanlığı, 1947'de CHP Divanınca da onaylanan, Din Eğitiminin Serbestliğine dair bir tebliği neşretmiştir. Bu tebliğde; "din bilgileri dershanelerine öğretmen yetiştirmek, imam ve hatiplik hizmetleri için eleman hazırlamak maksadı ile yurttaşlar din seminerleri dahi açabilirler" denilmiştir. Bu seminerlerde ise din bilgisi dershanelerinde de MEB tarafından onaylanmış programlar uygulanacak ve MEB'in tasdik etmediği kitaplar okutulmayacaktı. Milli Eğitim Bakanlığı, din bilgisi dershaneleri için 1947-1948 eğitim-öğretim yılından itibaren okutulması için, bir program ve kitap hazırlatmayı kararlaştırmıştır.⁴⁵

Ehli Sünnet Dergisi, pek çok sayısında Millî Eğitim Bakanlığı'na bazı konularda açık mektup yazarak eleştiri ve tekliflerde bulunmuştur. Bunlardan ilki de Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulan, toplamda 3 tane olan, din dersinde okutulacak ve yazılması düşünülen kitabın içerik özellikleri hakkında usule yönelik değerlendirmeleri olmuştur.

⁴¹ "Tenkit", *Ehli Sünnet*, 17 (24 Ekim 1947), 4.

⁴² "Ehli Sünnetin Üç Aylık Bilançosu", *Ehli Sünnet*, 17 (24 Ekim 1947), 2,4.

⁴³ *Cumhuriyet Gazetesi*, "Kurultay İnönü'nün Nutku ile Açıldı" (18 Kasım 1947) 1; *Son Posta Gazetesi*, "CHP Kurultayı İnönü'nün Nutku ile Açıldı" (18 Kasım 1947), 1.

⁴⁴ Hakan Uzun, "İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi XII/25* (2012), 127,130.

⁴⁵ A. Çağlar Deniz, "Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric'at olarak Dini Açılımlar: İmam Hatip Kursları Örneği", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/3 (2014), 100-101.

3.1. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI'NA BİRİNCİ AÇIK MEKTUP

Ehli Sünnet dergisi, toplumsal konulara oldukça duyarlı olmuştur. Bu din ve din eğitimi meselesiye, derginin hassasiyeti bir kat daha artmıştır. Zaten dergi üzerinde de ilmi, dini ve ahlaki bir dergi olarak belirtilmiştir. Dergi, 17 Ekim 1947'de yayımlanan 16. sayısında, Milli Eğitim Bakanlığı'na açık mektup yazarak, hazırlatmayı düşündüğü kitap hakkında değerlendirmeler yapmıştır. Sonraki farklı sayılarda da yine bakanlığa aynı minvalde iki açık mektup daha yazılmıştır. İlk açık mektupta, “gazetemiz siyasi değildir, ilmî, dinî ve ahlakîdir”, şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Bu nedenle dine taalluk eden meseleler üzerinde durmak vazifemizdir diyerek mektuba başlanılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın, özel din dersaneleri için bir komisyon topladığını Vatan Gazetesi'nden öğrendiklerini belirtilerek, burada okunacak derslerin programını, yazılacak kitabın ana hatlarını hatta bu kitabı hazırlayacak olan yazarların bile kimseye danışılmadan oluşturulduğuna sitem edilmiştir. Bu kitabın “canlı, lirik, itinali bir lisan” ile yazılması ve kitaba ek olarak da okuma kitabı hazırlanması durumu takdir edilmiştir. Bakanlık, kitabın yazım işini Ömer Rıza Doğrul, Nurettin Artam ve Burhan Toprak'a tevdi etmiştir. Ayrıca Bakanlık, kitabın içerisinde ise seçme ayet ve surelerin tefsiriyle, Yunus Emre Divanı, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi, Mevlana'nın Mesnevisi, Sadi'nin Gülistan'ı, Mehmet Akif'in Safahatı, Kısası Enbiya gibi eserlerden parçalar derç edilmesini istemiştir. Ehli Sünnet dergisi, bu konuda neler düşündüklerini hukuk, ilim ve din nazarından yorumlamaya çalışmıştır. Hukuken “*anayasamıza göre Türkiye Cumhuriyeti laiktir. Hükümeti teşkil eden hiçbir Vekâletlerin hiç birisi dini mevzularla iştigal edemez, iştigal ettiği dakikada rejime aykırı hareket etmiş olur*” diyerek⁴⁶ Milli Eğitim Bakanlığı'nın, din programını tespit edemeyeceğinin altı çizilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı müftülüklerin, vaizlerin ve imamların fiilen Müslümanların dini ihtiyaçlarını karşıladığına değinilmiştir. Kanun nasıl eğitim işini Milli Eğitim Bakanlığı'na, askerlik işini Savunma Bakanlığı'na, para işini Maliye Bakanlığı'na vermişse, din işlerinin de Diyanet İşleri Başkanlığı'na verildiğinin altı çizilmiştir. MEB'in Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işine müdahale edemeyeceği hatırlatılmıştır. Ayrıca bunun hukuku bir zaruret olduğu tekrar yinelenmiştir. Dergide, kitap yazma işinin Ömer Rıza Doğrul, Nurettin Artam ve Burhan Toprak'a deruhte edilmesi de eleştirilmiştir. Bu kişilerin kıymetli bir mütercim ve muharrir oldukları belirtilmiş ama din konusunda ihtisaslarının olmadığı söylenmiştir. Burada Cumhuriyet'e bir övgü yapılarak, her işte ilmi düşünen, ihtisasa ve liyakate önem veren rejimimizin de aynı kıymeti burada da göstermesi gerektiği belirtilmiştir.⁴⁷ Derginin, rejimimiz derken, Cumhuriyet ve değerleriyle barışık olduğunu ve sahiplendiğini söylemek mümkündür.

Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Heyeti'nin bir ilim toplantısı düzenleyerek, kitap hazırlatma işini, bu konuda mütehassıslara tayin etmesi gerektiğini söyleyerek, MEB'e, bu görevi bırakmalarını teklif etmiştir. Dergide, toplumunun din yapısı hakkında da malumatlar verilerek, Müslüman evlatlarının dini bilgilerden bihaber olduğu, gençlerin manevi boşluğa duçar olduğu ve bu nedenle onlara ciddi din eğitimi verilmesi gerektiğine değinilmiştir. Bundan dolayı din eğitimi kitabı yazma işinin mütercim, muharrir ve ediplerin işi olmadığı tekrarlanmıştır. Eğer Türkiye'de bu konuda mütehassis yoksa da asırlardır İslam dininde alimler yetiştiren Camiü'l Ezher'den uzmanlar celp edilmesi fikri sunulmuştur. Her ne kadar bu fikir sunulsa da memleketimizde mütehassis din adamlarının bulunduğu ve onların bu görevi bihakkın ifa edebilecekleri de söylenmiştir. Dergi eğer bakanlık isterse Diyanet İşleri Başkanlığı'nın oluşturacağı heyete, Talim ve Terbiye Kurulu'ndan bir kişiyi de bulundurabileceği hatırlatılmış-

⁴⁶ Abdurrahim Zapsu, “Milli Eğitim Bakanlığı'na Birinci Açık Mektup”, *Ehli Sünnet*, 16 (17 Ekim 1947), 1.

⁴⁷ Zapsu, “Milli Eğitim Bakanlığı'na Birinci Açık Mektup”, 4.

tır. Böylece MEB'in bu görevden tamamen soyutlanmasının da önüne geçilmeye çalışarak, dışardan denetleyebileceği ve fikir belirteceği vurgulanmıştır. Bu konuda ilmi ve dini olmak üzere iki mektup daha yazılacağı belirtilerek, saygılar sunularak ilk mektup tamamlanmıştır.⁴⁸

3.2. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NA İKİNCİ AÇIK MEKTUP

Ehli Sünnet Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı'na yazdığı ikinci açık mektupta ise hazırlanacak kitaba dair ilmi mütalaalarını geniş şekilde izah etmiştir. Dergide ilkin, Vatan Gazetesi'nden edindikleri malumata göre iki kitap hazırlanacağı ve birinci kitabın "*canlı, lirik ve itinalı lisanla yazılacak bir muhtasar kitap*" olacağı belirtildikten sonra buna dair düşüncelerini açıklamıştır. İslam dininin, müntesiplerine, iman, ibadet ve ahlak prensiplerini telkin ettiği hatırlatılarak, bu prensiplerden hiçbirinin Vatan Gazetesi'nde belirtilen vasıflara dayanmadığı, hakiki gerçekler olması hasebiyle zaten canlı olduğunun altı çizilmiştir. Lirik kelimesinin ise Türkçede acıklı manasına geldiği açıklanarak, İslamiyet için acıklı mevzulara gerek olmadığı, halkın ve evlatlarımızın acıklı hikayeler dinlemeye değil dinin hakikatlerini duymaya ihtiyaçlarının olduğunun altı çizilmiştir. Burada İran örneği de verilerek, oradaki Müslümanların yeni yüzyılda artık matemlere mani olduğu belirtilerek, yeni mersiyelerle halkı ağlatmaya gerek olmadığı vurgulanmıştır. Böylece Ehli Sünnet Dergisi, komisyon tarafından hazırlanacak olan bir kitabın niçin canlı ve lirik vasıflara sahip olmaması gerektiğini açık şekilde anlatmıştır. Ayrıca kitabın içerisinde çocukları ağlatan anlatımlardan ziyade, merhameti ilahiyi tebşir eden teselliler, dini hayatlarında sağlam bir seciye doğuracak iman telkin etmenin lüzumlu olduğu söylenmiştir. Ehli Sünnet Dergisi, eğer bu kitap MEB'in belirttiği gibi hazırlanırsa, İslam'ın mühim esaslarını toplamayacağına dikkat çekmiştir. Böyle bir kitabın İslamiyet'in ana hatlarını tamamıyla göstermeyeceği ve bugünkü ihtiyaçları karşılamayacağı için, sadece yazacak komisyonun özel düşüncelerine uygun, özel bir din kitabı hüviyetine haiz olacağı da belirtilmiştir.⁴⁹

Ehli Sünnet Dergisi'nde, Vatan Gazetesi'nde yer alan haberi eleştirildiği gibi Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan bir haberde "*Mezhepler üstü İslam dininin, şamil ve küllü esaslarını belirten bir mahiyet taşımasına karar verildi*" cümlesine değinilmiştir. Bunu Avrupa muharrirlerinin de yaptığını belirterek, hiç birinin İslam kelimesinin delalet ettiği tarife girmediği söylemiştir. Dergi, mademki hiçbir mezhebe uymayacak, dört mezhep olmayacak, dört mezhep harici yazılmış bir kitabın 15 milyon ehli sünnet Müslümanın yaşadığı Türkiye'ye ne faydası vardır diyerek, Cumhuriyet Gazetesi'nin bu cümlesini eleştirmiştir. Dergide, çocukların, iman, ibadet ve ahlak esaslarını öğrenmek istediklerini, fikir ifade eden malumat istemediklerinin altı çizilmiştir.⁵⁰

Dergi, okuma kitabının bir takım seçme ayet ve surelerin tercümeleleri, Yunus Emre Divanı, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi, Mevlana'nın Mesnevisi, Mevlana Caminin Nefehat'ı, Mehmet Akif'in Safahatı, Sadi'nin Gülistan'ı, Kısas-ı Enbiya'dan parçalar ihtiva etmesi durumunda ortaya tuhaf bir kitabın çıkmasından yakınmıştır. Burada Sayın Bakan hitabıyla bir paragraf kaleme alınmış; ayet tercümesinin din ifade etmeyeceği, Yunus Emre'nin yazılarında tasavvufa dair mevzuların dinin zahirine uymayan fikirleri de ihtiva edebileceği, Mevlidin bir menkıbe olduğu, Mevlana'nın Mesnevi'sinin tasavvuf deryası olduğu, Mehmet Akif'in Safahat ile büyük bir şiir mecmuası vücuda getirdiği, Kısas-ı Enbiya'nın tarih kitabı olduğu ve Nefahat adlı eserde de evliyaların menkıbelerinin anlatıldığı söylenmiştir. Dergide, bu eserlerin

⁴⁸ Abdurrahim Zapsu, "Milli Eğitim Bakanlığı'na Birinci Açık Mektup", 4.

⁴⁹ Abdurrahim Zapsu, "Milli Eğitim Bakanlığı'na İkinci Açık Mektup", *Ehli Sünnet*, 17(24 Ekim 1947), 1.

⁵⁰ Zapsu, "Milli Eğitim Bakanlığı'na İkinci Açık Mektup", 1.

bir okuma kitabında yer almayacağına vurgu yapılmıştır. Bunlardan birer örnek alınarak bir araya getirilmesinin ilim ifade etmeyeceği gibi okuyanlara da ilim katmayacağı açıkça belirtilmiştir. Böyle hazırlanan bir kitabın din ihtiyacını karşılayamayacağı söylenerek; din kitabının ancak din alanında mütehasısların elinden çıkması gerektiğine, anlatılacak bilgilerin İslam dinine ve ehli sünnete uygun şekilde hazırlanmasının lüzumuna işaret edilmiştir.⁵¹ Gelecek üçüncü yazıda ise din ihtiyacı konusunda hazırlanacak bir kitabın neleri ihtiva etmesi gerektiğine dair anlatımlarda bulunacağı belirtilerek, saygılar sunulmuş ve ikinci mektup sonlandırılmıştır.

3.3. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NA ÜÇÜNCÜ AÇIK MEKTUP

Ehli Sünnet Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı'na kaleme aldığı üçüncü açık mektupta ise yazılacak kitaba dair din konusundaki mütalaalarını geniş şekilde izah etmiştir. Bu mektup diğer iki mektubun iki katı uzunluğunda kaleme alınmıştır. Yine Sayın Bakan hitabıyla başlanarak, verilecek dini tedrisattan gaye, Müslüman çocukların din ihtiyacını gidermek olarak belirtilmiştir. Akabinde dini ihtiyacın ne olduğuna dair şu örnek verilmiştir: *“Bir Hristiyan vicdani kanaati neticesiyle İslam olmak ister ve resmen müracaat ederse bunun evrakı Müftülük Makamına tevdi edilir. Müftülük medeni bir vazife olarak eski dininin reisi ruhanisini davet ederek, kendisine tekrar eski dini hakkında telkin yaptırılır. Bu zat Müslüman olmakta ısrar ederse o zaman Müftü İslam dininin emrettiği vecibeleri kendisine öğretir, bu malumat muayyendir. Her Müslümanın bilmesi zaruridir.”* Ehli Sünnet Dergisi, bu örnekten yola çıkarak yeni bir Müslümana neler öğretilmesi gerekirse, evlatlarımıza da din eğitiminde aynı şeylerin öğretilmesi gerektiğinin lüzumuna değinmiştir.⁵²

İslam'da imanın 6 tane şartı vardır. Bunlar; Allah'a, Meleklerle, Kitaplara, Peygamberlere, Ahirete ve Kadere İmandan ibarettir.⁵³ Mektupta da bu durum tekrar hatırlatılarak, İslamiyet'in, insanlara iman, ibadet ve ahlak öğrettiği; İslamiyet'in imanda 6 esasla hülusa edildiği; Allah'a, Peygamberlere, Meleklerle, Kitaplara, Kadere ve Ahiret Gününe iman edilmesi gerektiği yazılmıştır. Bu altı iman esasının çocukla *icmal*⁵⁴, büyüklere ise tafsilatlı şekilde öğretilmezse, onların Müslümanlık çerçevesine sokulamayacağı'nın altı çizilmiştir. Her şeyden önce din kitabının bunları ihtiva etmesi gerektiği hususu belirtilmiştir.⁵⁵

İslam'ın beş tane şartı vardır. Bunlar; Kelime-i Şehadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek ve hacca gitmektir.⁵⁶ Mektupta, daha önce imanın şartları belirtildiği gibi burada da İslamın şartı üzerinde durulmuştur. Dergide, İslamiyet'te ibadetin; namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek ve hacca gitmek olduğu belirterek, ikisinin bedeni, birisinin mali, birisinin ise hem bedeni hem mali olduğu yazılmıştır.⁵⁷ Dergi, İslamiyet'in şartına değinmiş fakat namaz, oruç, zekat, haccı yazmasına rağmen, en başta gelen Kelime-i Şehadet getirmeyi yazmamış ve hiç değinmemiştir. Başka bir dikkat çeken husus ise İslam dininde İslam'ın şartı imanın şartından daha önce gelmesine rağmen, mektupta önce İmanın şartından bahsedilmesi durumuna bakılarak, öncelik-sonralık sırasına dikkat edilmediği de söylenebilir.

⁵¹ Zapsu, “Milli Eğitim Bakanlığı'na İkinci Açık Mektup”, *Ehli Sünnet*, 17(24 Ekim 1947), 1.

⁵² Abdurrahim Zapsu, “Milli Eğitim Bakanlığı'na Üçüncü Açık Mektup”, *Ehli Sünnet*, 18(31 Ekim 1947), 1.

⁵³ İbrahim Ağah Çubukçu, *İslam'ın Temel Bilgileri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971), 11, 9-28.

⁵⁴ Derginin, icmâli ifadesinden, icmali imanı kastettiği söylenebilir. Burada icmâli imanın ne anlama geldiğini açıklamayarak bir anlam kargaşasına yol açtığı açıktır. İcmâli iman; *“iman objelerine, ayrıntılarına girmeden topluca inanmaktır. Tafsilî iman ise inanılacak hususlara, onları ayrı ayrı belirterek inanmaktır. İcmâli ve tafsilî iman, birbirinden kopuk değildir. Burada önemle altı çizilmesi gereken husus, tafsilî imanın icmali imanın açılımı, buna mukabil, icmâli imanın da oldukça detay içeren tafsilî/reel imanın bir formülü, özeti ve ruhu olduğudur. Dolayısıyla, bunlar arasında bir kopukluk, bir çelişki, bir derece farkı asla söz konusu değildir. Biri verildiği zaman, diğerini iltizâm etmesi esastır; ikisi bir arada zikredildiği zaman, biri özet, diğeri onun şerhi olarak anlaşılma zarûreti vardır.”* Bkz: Arif Yıldırım, “İslâmî İman Objelerinin Bölünemezliği”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24(2005), 26.

⁵⁵ Abdurrahim Zapsu, “Milli Eğitim Bakanlığı'na Üçüncü Açık Mektup”, *Ehli Sünnet*, 18(31 Ekim 1947), 1.

⁵⁶ Çubukçu, *İslam'ın Temel Bilgileri*, 33-43.

⁵⁷ Zapsu, “Milli Eğitim Bakanlığı'na Üçüncü Açık Mektup”, 1.

Ehli Sünnet Dergisi, üçüncü mektupta din eğitiminde çok önemli olduğu için namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek ve hacca gitmeyi açıklama gereği duymuştur. Bedeni ibadetlerden olan namazın temizliğe dayandığı belirtilerek elbisesinde, namaz kılacağı yerde pislik varsa bunların namaza mani olacağı, bunun için de çocuklarımıza taharet ve temizlik ahkâmını öğrettikten sonra namazın farz, vacip ve sünnetlerinin talim edilmesi gerektiği yazılmıştır. Senede bir defa Ramazan ayında sabahtan akşama kadar yemek içmek ve muamelât-ı zevciyyeden sakınmak suretiyle Müslümanlara farz olan Ramazan orucunun ahkâmının öğretilmesi gerektiği belirtilmiştir. Dergide, gerekli şartları taşıyan her Müslüman senede bir defa bütün malının kırkta birini fukaraya vermek mecburiyetindedir ve buna zekat denir açıklamasını yaparak, nelerden zekat verilir, nasıl hesap edilir ve bunun da ahkâmının öğretilmesi gerektiği yazılmıştır. Son olarak ise her zengin Müslümanın ömründe bir defa hac yapmasının farz olduğu ve bunu yerine getirmeyen Müslümanın dini vazifesini yapmamış sayılacağı da belirtilerek, böylece detaylı bir şekilde İslam'ın şartı izah edilmiştir. Dergide, İslam dininde bir takım şeylerin yasak olduğu ve buna haram dendiği açıklaması üzerinde durularak, bunları birer birer göstermenin bir din borcu olduğu ve helal-haram ahkâmının da çocuklara öğretilmesinin zaruri olduğuna işaret edilmiştir. Din nokta-i nazarında okunacak kitaplarda, bu izah edilen hususlar anlatılmadıkça, yapılacak tedrisatın din dersi olamayacağı, yazılacak kitapların da bunları ihtiva etmeyeceği için bir din dersi kitabı sayılamayacağı vurgulanmıştır.⁵⁸

Ehli Sünnet Dergisi, her ne kadar Cumhuriyetle barışık olsa da bazen örtük şekilde eleştiriler yapmıştır. Türkiye'de, okullarda uzun yıllar din eğitimi dersi verilmemesi durumu da bu eleştirilerden biridir. Dergide, üçüncü açık mektubun sonunda çocukların uzun yıllar din eğitiminden mahrum bırakılmasından dolayı, misyonerlerin bunu fırsat bilerek, faaliyete geçtiği söylenmiştir. Misyonerlerin, Ankara'da İncil'den parçalar dağıttıklarına değinilmiştir. Bundan dolayı din eğitimi kitabının yazılma işinin Milli Eğitim Bakanlığı'nın görevi olmadığı, bir an önce Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilmesi gerektiği yine tekrarlanmıştır.⁵⁹

4. DİN OKUMA KİTABININ YAYIMLANMASI

Türkiye'de, 1930-1948 yılları arasında din eğitimi konusunda zaman zaman sıkıntılar yaşanmıştır. Halkın din eğitimi eksikliğinin giderilmesi amacıyla, özellikle İnönü döneminden itibaren pek çok kitap basılmıştır. 1941'de Abdurrahman Zapsu'nun Hale'nin Din Dersleri, 1944'te A. Şükrü Eren ve A. Hamdi Kasapoğlu'nun Halka Din Bilgisi, 1944-1945'te Eşref Edip'in Çocuklarımıza Din Okuma Kitabı I-IV, 1946'da Ömer Fevzi Mardin'in Din Dersleri ve Mustafa Asım Köksal'ın Gençlere Din Kılavuzu; 1948'de Abdullah Develioğlu'nun Oğlumun Din Bilgileri, 1948'de M. Hüseyin Tutya'nın Cumhuriyet Çocuğuna Din Dersleri ve 1949'da Rahmi Şenses'in Çocuk İlmihali adlı kitapları örnek olarak gösterilebilir.⁶⁰ Ehli Sünnet Dergisi'sinin de Milli Eğitim Bakanlığı'na açık mektup yazdığı ve din üzerine olan okuma kitabının da 1948 tarihinde yayımlandığı görülmektedir. Nurettin Artam ve Nurettin Sevin tarafından yazılan ve toplam 233 sayfa olan Müslüman Çocuğun Din Kitabı⁶¹ adlı eser Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer zamanında⁶² "özel din dershanelerinde okutulmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü" nün 6/IV/1948 günü ve 82/5643 sayılı emriyle 25.000 adet basılmıştır.⁶³

⁵⁸ Zapsu, "Millî Eğitim Bakanlığı'na Üçüncü Açık Mektup", 1.

⁵⁹ Abdurrahim Zapsu, "Millî Eğitim Bakanlığı'na Üçüncü Açık Mektup", *Ehli Sünnet*, 18 (31 Ekim 1947), 4.

⁶⁰ Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamlik*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972), 83-93.

⁶¹ Nurettin Artam ve Nurettin Sevin, *Müslüman Çocuğun Din Kitabı*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948).

⁶² Deniz, "Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric'at olarak Dini Açılımlar: İmam Hatip Kursları Örneği", 101.

⁶³ Artam-Sevin, *Müslüman Çocuğun Din Kitabı*, s.2.

Ehli Sünnet Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı'na yazdığı ilk açık mektupta din okuma kitabının Ömer Rıza Doğrul, Nurettin Artam ve Burhan Toprak'a yazdırılacağı üzerine tepki göstermiş, bu kişilerin din alanında değil tercüme alanında ihtisas sahibi olduklarını belirtmiştir. 1948'da yayımlanan Müslüman Çocuğun Din Kitabı'nın ise yazarlarının Nurettin Artam ve Nurettin Sevin olduğu görülmektedir. Dergide eleştirilen Ömer Rıza Doğrul ile Burhan Toprak yazarlıktan çıkarılmıştır. Diğer bir konu ise dergide, din okuma kitabı yazım işini Milli Eğitim Bakanlığı'nın değil Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üstlenmesi konusunda her ne kadar ısrar edilse de eserin yazım ve yayımlama işini Milli Eğitim Bakanlığı'nın üstlendiği görülmektedir.

Bu nedenle Ehli Sünnet Dergisi'nde, son üçüncü açık mektubun yazımından 7/8 ay sonra dördüncü açık mektup kaleme alınmıştır. Bu mektup diğerlerinden farklıdır. Diğerleri din okuma kitabının nasıl yazılması gerektiğine dair tavsiyeleri içerirken, dördüncü mektup, yayımlanan kitabın içeriğine yönelik eleştirilere dair değerlendirmelerden oluşmuştur. Mektubta, yine Milli Eğitim Bakanı muhatap alınarak; kendilerine bundan birkaç ay evvel din dersleri okuma kitabına dair hukuki, ilmi, dini olmak üzere 3 açık mektup yazıldığı, bunların okunup, hüsnüniyetle karşılandığına dair, teşekkür ederek başlanmıştır. Bakanlığın, okuma kitabının yazım işini, Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredebileceğini gazetelerden öğrenildiği belirtilmiş fakat bu durum daha kanunlaşmadan bazı açıkgozlu kişilerin kitabı hemen hazırlatıp, basıma verdiği ve kitabın yayımlandığından söz edilmiştir. Burada bizzat bakanlığın suçlanmadığı ve kurum içinde bulunan bazı memurların eleştirildiği söylenebilir. Zapsu, bu kitabı okuduğunu, ehli olmayan kişiler yazdığı için ne kadar yanlışlar var ise hepsinin eserde yer aldığından dolayı sitem etmiştir. Zaten dergide kaleme alınan üç açık mektupta da her seferinde bu işin, dini alanda mütehasıs kişilere verilmesi söylenmişse de uyulmadığı görülmüştür. Hatta kitap yayımlandıktan sonra bir reklamda, kitabın Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da tasvip edildiği ilan edilmişse de, kendisinin Diyanet'e başvurduğunu fakat hiç kimsenin eseri incelemek için başvuruda bulunulmadığı söylenmiştir.⁶⁴ Burada derginin, haberin doğru olup olmadığını araştırması ve gerekli yerlere başvurmasından dolayı bu işi çok ciddiye aldığı gösterir.

Eserde, Allah ismi yerine Tanrı kelimesi kullanılmıştır. Ramazan Bayramı'na ise Şeker Bayramı denilerek seküleştirilmiştir. Artam ve Sevin'in Peygamber konusunu işlerken ise verdiği ayeti kerimenin suresini, Arapça değil Türkçe yazmışlardır. Misal; "Nahl, ayet 125" olarak değil de "Bal Arısı, ayet 125" şeklinde belirtmiştir. Başka bir konuyu anlatırken ise "Nisa suresi" olarak değil "Kadınlar Suresi" olarak yazılmıştır.⁶⁵ Eserde, bilhassa iman konusu işlenirken, muhatap kitlenin algılayamayacağı biçimde soyut ifadeler tercih edilmiştir. Çocukların pedagojik seviyesi göz ardı edilmiştir.

Eserde, genellikle konular hikayeleştirilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Peygamberin hayatından bahsedilen kısımlarda bu anlatım tarzı daha sık tercih edilmiştir. Peygamberin isimleri: Ahmet, Mahmut, Muhammed ve Mustafa olduğu belirtilmiştir. Bilhassa Peygamberin, Mekke'den Medine'ye Hicret etmesi, oldukça detaylı ele alınarak, 10 sayfada işlenmiştir.⁶⁶

Bu eser, yayımlandıktan sonra da çevrede ciddi tepkilere neden olmuştur. Eserde, İslam inancına aykırı bazı fikirlerin empoze edildiğine dair suçlamalar vardır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı da içerisinde Pir Sultan Abdal'ın "Saydılar Bizi" isimli şiirinden alıntılar yer almasından dolayı tepki göstermiş

⁶⁴ Abdurrahim Zapsu, "Milli Eğitim Bakanlığı'na Dördüncü Açık Mektup", *Ehli Sünnet*, 36 (15 Mayıs 1948), 12.

⁶⁵ Kamil Coştu, *1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitime Yönelik Yayınlanan Eserlerin Değerlendirilmesi*, (Ankara: Gece Akademi, 2018), 286.

⁶⁶ Artam-Sevin, *Müslüman Çocuğun Din Kitabı*, s.19, 51-61.

tir.⁶⁷ Bu tepkiler Ehli Sünnet Dergisi'nde daha şiddetli olmuştur. Bu eserin her şeyden evvel Cumhuriyet inkılabına tamamen aykırı olduğu belirtilerek; *“İnkılabın ruhu memleketteki hurufatla dolu Bektaşî ayinlerine engel olmaktır. Ve bunu tekkelerin lağvı hakkındaki kanunla önledik. Bu eserin baştan aşağı Bektaşî nefesleriyle dolu olduğunu görmeye şaşırırım. Biz İlam çocuklarına imanının hakikatlerini mi anlatacağız? Yoksa Bektaşî işlerini mi öğreteceğiz”* denilmiştir.⁶⁸ Burada derginin Cumhuriyet ilke ve inkılaplarını benimsediği ve ortaya atılan pek çok hurafenin Tekke ve Zaviyelerin kapatılması kanunuyla önüne geçildiğini yazdığı söylenebilir.

Eserde, din dersi mi yoksa tarikat dersi mi verildiği meselesi tartışılmıştır. Din derslerine yeni başlayacak çocuğun besmele çekmeyi öğrenmesi gerekirken, tasavvuftan, vahdeti vücuttan bahseden şiirleri ezberlemelerinin çok yanlış olduğu ifade edilmiştir. Eserin, hem metot namına yenilik getirmediği gibi hem de pedagojik seviyeye de uygun olmadığı belirtilmiştir. Yazarların ihtisas sahibi olmadıkları gibi, oradan buradan aktardıkları bilgileri bozarak, acemice, intizamsız bir biçimde kitaba yerleştirdiklerinden dolayı “altı kaval üstü şişhane olmuş” yakıştırmaları yapılmıştır.⁶⁹

Nitekim Ehli Sünnet Dergisi, bu eserin bütün eksikliklerini birer birer yazacağını fakat bu mektupta genel olarak bir değerlendirme yapacağını yazmıştır. Din işleri bu kadar önemsiz midir ki bilen de bilmeyen de karışıyor diyerek sitem edilmiştir. Her iş için ihtisasa önem verilirken mukaddes işlerde niçin ihtisasa hürmet gösterilmediğinden yakınılmıştır. Dergi, kitabın Meclis'e intikal ettirilmeden CHP fırka grubunda resmîleştirildiğini iddia etmiş ve bunu *kaptı-kaçtı* olarak yorumlamıştır. Dergide, Müslümanların sadece Türkiye'de yaşamadığı, İslam dünyasının 500 milyon olduğuna atıf yapılarak, bu eserin dünya Müslümanları tarafından da okunacağı ve olumsuz değerlendirileceğinden korkulduğu sezilmektedir. Ehli Sünnet Dergisi'nde, bu bahis kapatılmadan daha önce karşılaşılmayan aşırı tepki içeren anlamlar da yapılmıştır. Durumun ne kadar içler acısı olduğu *“evlatlarımıza İslamiyet'i mi anlatacağız yoksa İslamiye maskesi altında yeni bir din mi ortaya atacağız”* diyerek ifade edilmiştir. Hatta Bakan'a, bu çok önemli meseleyle niçin ilgilenmediğinden ve işin kanuniyet kesp etmeden önce neden emri vakileri önlemediğinden dolayı sitem edilerek; bütün Müslüman vatandaşların kendilerinden bir açıklama yapmasını bekledikleri belirtilmiş ve mektuba son verilmiştir.⁷⁰

Ehli Sünnet Dergisi, bu kitabın Başbakanı da asabileştirdiğini ve meclise gelerek açıklama yaptığını da yazmıştır. Başbakanın, keşke din işleri mevzubahis olduğunda encümende bulunan menfi ruhlu kişilerin milletin ruhi isteklerine uygun davranırsalardı dediği belirtilerek, kitabın halkın isteklerini çok karşılamadığına vurgu yapılmıştır.⁷¹ Anlaşılan kitabın yayımlanması sadece Ehli Sünnet Dergisi'ni değil dönemin diğer dini yayım yapan basını bayağı meşgul etmiştir. Sebilürreşad Dergisi de Ehli Sünnet Dergisi'nde olduğu gibi Başbakan Hasan Saka'ya açık mektup yazmıştır. Ehli Sünnet, açık mektubu Milli Eğitim Bakanına yazarken, Sebilürreşad'ın Başbakan'a yazması dikkat çekicidir. Sebilürreşad'ın, burada MEB'den tepki gelmediğini gördüğü ve Başbakan'a yazmayı tercih ettiği söylenebilir. Dergide bu mektuba, Başbakanın Milli Eğitim Bakanı'na kitabın yayımlanmasına niye müsaade ettiğini sorduğunu ve gerekirse kendisinin meclise gelip böyle bir kitabın din dersi olarak okutulmaması gerektiğini söyleyeceğini duydukları belirtilerek başlanılmıştır. Bundan dolayı Başbakan övülmüş ve kendinden önceki Başbakanlardan hiç birinin din meselesinde böyle samimi ifadeler kullanmadığı söylenmiştir. Bu yanlış-

⁶⁷ Tahsin Banguoğlu, *Kendimize Geleceğiz*, (İstanbul: Derya Dağıtım Yayınları, 1984), 99.

⁶⁸ Zapsu, “Milli Eğitim Bakanlığı'na Dördüncü Açık Mektup”, 12.

⁶⁹ M. Naci Saraçlar, “Burhan Felek Üstadımıza Soruyorum”, *Sebilürreşad*, 1/2(Mayıs 1948), 24,32.

⁷⁰ Zapsu, “Milli Eğitim Bakanlığı'na Dördüncü Açık Mektup”, 15.

⁷¹ Musa Anter, “Başbakanın Pek Kıymetli Bir Sözü”, *Ehli Sünnet*, 37(1 Haziran 1948), 15.

larla, tarikatçılıkla ve hurafelerle dolu kitabın yayımlanmasında bizzat MEB suçlanmamış fakat din işlerinde ihtisaslaşmamış, doğru bir din kitabı yazacak kişiyi tespit edemedikleri için eleştirilmiştir. Burada Başbakan'dan, bu kitabın din dersi olarak okutulamayacağını söylediğinde gösterdiği medeni cesaretin, din işleriyle ilgili kitap yazım işlerini MEB'in elinden aldığını söyleyerek de göstermesi rica edilmiştir.⁷²

Dönemin, farklı dini yayınlarında da bu kitap eleştirilmiştir. Va-nu (Vala Nureddin) ve Kazım Nami'de Sebilürreşad Dergisi'nde, aynı dönemde Ehli Sünnet Dergisi'ndeki eleştirilere benzer değerlendirmeler yapmışlardır. Va-nu, bu eserin ilahiyatçılar tarafından yazılması gerektiğini belirtmiş, nasıl devlet dil meselesinde acele kararlar aldıysa şimdi de din meselesinde acele kararlar alıp, doğru yanlış olduğuna bakmadığından yakınmıştır. Kitabın aceleyle getirildiğine şaşırılmış ve “*El aceletü mineş şeytan. Vet teenni miner Rahman*” ifadesini kullanmıştır. Eserin, ibadet kısmıyla ilgili yerinin, öteden beri bilinen hanefi mezhebinin esaslarına dayandığı belirtilerek, örtük olarak bunun doğru olduğuna atıf yapılmıştır. Fakat itikat kısmında Yunus Emre'den, Yavuz Sultan Selim ile muharebe eden Şah İsmail'den, Sivas'ta idam edilen Pir Sultan Abdal'dan, Tarih-i Kâdim müellifi Tevfik Fikret'ten, Türk milliyetçiliğinin mürşidi Ziya Gökalp'tan alıntılar yapılarak, bunların manzum eserlerinden oluşturulduğu durumu eleştirilmiştir. Bunların değersiz ve mistik manzumeler olduğu söylenmiştir. Hatta bu durum eserin bir ucu tekkelere, diğer ucu modern maneviyata dayanıyor, siyasi aceleciliğe getirilmiş, tarikatçılık ve hurafe perestlik yapılmış denilerek ağır eleştirilerde bulunulmuştur. Bu kitabın tamamen konuyla alakalı olmadığını belirten “altı kaval üstü şişhane” deyimini de kullanılarak, durumun vahameti gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.⁷³ Bu kitabın çağa uymadığı da tarikat itikatları ilave edilmiş ve hayatı iyileştirip manevi yüksekliği temin edecek çok az sayfalara yer verilmiş diyerek anlatılmıştır. Bu yazıda eserin bütünü eleştirilmediği göze çarpmaktadır. Yazar, eserin parça parça değerlendirilecek olsa kıymetli olduğunu belirtmiş fakat Cumhuriyetin çağ dönümünde- ilahiyatçıların bu vazifeyi beklemezsizin -siyasi bir acelecilikle- bunu Milli Eğitim Bakanlığı'nın kendilerine mal etmelerinin yanlış olduğu söylenmiştir. Kazım Nami Duru'da hükümetin din işlerine karışmaması gerektiğini belirterek, kitap yazım işinin Diyanet İşleri Başkanlığı'na bırakmasının daha muvafık olacağına değinmiştir.⁷⁴

Kitabın yayımlanmasından sonra hem basından hem halktan bilhassa da Başbakan'dan gelen tepkiler karşısında Milli Eğitim Bakanı neredeyse görevinden istifa etmeye kadar gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı yapılan hatayı kabul etmiş, konuşmalarında bu eserin daha sonra mütekâmil eserler hazırlanabilmesi için bir deneme teşkil ettiğini ve eser hakkında leh ve aleyhte söylenenlerin dikkate alınacağını söylemiştir. Fakat Sebilürreşad burada bakanın baştan beri danışıklı dövüş yaptığını ima etmiş, bunu halka *yutturmaya* çalıştığı şeklinde ifade etmiştir. Bakanın, işler iyi gitmeyince de mütekâmil eserlere deneme teşkil ettiğini söyleyip işin içinden çıkmaya çalıştığı yazılmıştır.⁷⁵

Sebilürreşad, Milli Eğitim Bakanlığı'nın hatasını kabul etmesine rağmen somut adım atmadığına, eseri tekrar düzeltmediğine atıf yaparak; onların bu eseri toplatmasının artık imkansız olduğu, toplatırsa da maddi zararın tazmin ettirilmesinden korktuğu iddia edilmiştir. Dergi, milletvekillerine de bir çağrı yaparak, eğer Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu duruma kalıcı çözüm bulmazsa, mecliste zorunlu olarak mü-

⁷² M. Naci Saraçlar, “Başbakan Hasan Saka'ya Açık Mektup”, *Sebilürreşad*, 1/2 (Mayıs 1948), 21,27.

⁷³ Va-nu - Kazım Nami, “Müslüman Çocuğun Kitabı Hakkında Tenkitler”, *Sebilürreşad*, 1/1 (Mayıs 1948), 10.

⁷⁴ Nami, “Müslüman Çocuğun Kitabı Hakkında Tenkitler”, 11.

⁷⁵ M. Naci Saraçlar, “Milli Eğitim Bakanının İtirafı”, *Sebilürreşad*, 1/2 (Mayıs 1948), 22.

dahale etmeleri gerektiği rica edilmiştir. Bunun yanında, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan da bu kitaba dair beyanname yayınlamaları ve eserde pek çok dini yanlışların bulunduğunu halka duyurması istenilmiştir.⁷⁶

SONUÇ

Ehli Sünnet Dergisi'nde, çıkan yazılara ve yorumlara bakıldığında İslami anlatımın her ne kadar geleneksel çizgide olduğu görülse de yer yer bunun dışına da çıkmıştır. Dergide, genel olarak Cumhuriyet ve laiklikle sıkıntısı olmayan bir tutum sergilenmiştir. Bazı anlatımlarda, Cumhuriyet'e övgü yapılarak, Cumhuriyet'in her işte ilme, ihtisasa ve liyakate önem verdiğinin altı çizilmiştir. Derginin, öne sürdüğü eleştirilerinde ifrata ve tefrite de kaçmadığını söylemek mümkündür. Dergide, toplumsal konulara karşı duyarlı olduğu görülmüştür. Bundan dolayı döneminde öne çıkan meseleler üzerine eğilmiştir. Bunlardan en önemlilerinden birisi de Milli Eğitim Bakanlığı'na yazılan açık mektuplar olmuştur.

Milli Eğitim Bakanlığı'na yazılan açık mektuplar dergi sahibi ve başyazar Abdurrahim Zapsu tarafından kaleme alınmıştır. Bu mektuplar değerlendirildiğinde birinci mektubun hukuk, ikinci mektubun ilim, üçüncü mektubun ise din nokta-i nazarından ele alındığını söylemek mümkündür. Mektuplar, din dersinde okutulacak ve yazılması düşünülen kitabın içerik özellikleri hakkında ve usule yönelik değerlendirmelere yönelik olmuştur. Derginin, Milli Eğitim Bakanlığı'na açık mektuplar yazması ülke gündemini takip ettiğini göstermektedir. Ehli Sünnet Dergisi'nde yazılan üç açık mektupta da okuma kitabında üç tane esaslara dikkat edilmesi gerektiği savunulmuştur. Bunlar: 1-Din konusunda mütehasıs kişilere yazdırılması, 2-Bu görevin Milli Eğitim Bakanlığı'nın değil Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi olduğu ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir an önce Diyanet İşleri Başkanlığı'na devretmesi gerektiği, 3-Okuma kitabında tasavvufi konularla hurafelerin değil İslam'ın ve imanın şartlarıyla, temel din bilgilerinin öğretilmesi gerektiğidir.

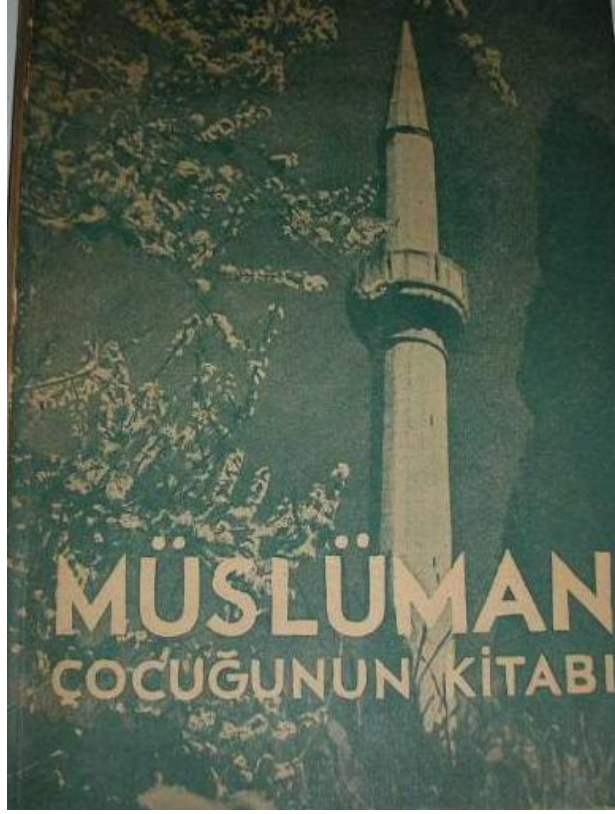
Yayımlanan eser sonucunda Ehli Sünnet Dergisi'nin belirttiği hususların hemen hemen hiçbirinin dikkate alınmadığı görülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı'na yazdığı ilk açık mektupta din okuma kitabının Ömer Rıza Doğrul, Nurettin Artam ve Burhan Toprak'a yazdırılacağı üzerine tepki gösterilmiş, bu kişilerin din alanında değil tercüme alanında ihtisas sahibi olduklarını belirtmiştir. 1948'da yayımlanan Müslüman Çocuğun Din Kitabı'nın ise yazarlarının Nurettin Artam ve Nurettin Sevin olduğu görülmektedir. Dergide eleştirilen Ömer Rıza Doğrul ile Burhan Toprak yazarlıktan çıkarılmıştır. Kitap yazarları da din alanında uzman kişiler değillerdir. Diğer bir konu ise mektupta, din okuma kitabı yazım işini Milli Eğitim Bakanlığı'nın değil Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üstlenmesi konusunda her ne kadar ısrar edilse de eserin yazım ve yayımlama işini Milli Eğitim Bakanlığı'nın üstlendiği görülmektedir.

Sonuçta bu okuma kitabının yayımlanması üzerine Ehli Sünnet Dergisi'nde dördüncü açık mektup kaleme alınarak, eserde görülen bazı hatalar tespit edilerek yazılmış ve eserin genel olarak uygun olmadığı belirtilerek derhal toplatılması gerektiği belirtilmiştir. Bu esere sadece Ehli Sünnet Dergisi değil dönemin önde gelen İslamcı yayınlardan olan Sebilürreşad Dergisi de ciddi tepkiler göstermiş ve her iki yayında da söz konusu eserin çocukların pedagojik seviyesine uygun olmadığını üzerinde durulmuştur.

⁷⁶ M. Naci Saraçlar, " Milli Eğitim Bakanının İtirafı", *Sebilürreşad*, 1/2 (Mayıs 1948), 23, 32.

EKLER

EK 1. Nurettin Artam ve Nurettin Sevin Tarafından Yazılan Müslüman Çocuğun Din Kitabı'nın Kapak Sayfası.

KAYNAKÇA

A. Araştırma ve İncelemeler

- Anter, Musa. "Başbakanın Pek Kıymetli Bir Sözü". *Ehli Sünnet* 37 (1 Haziran 1948).
- Artam, Nurettin- Sevin, Nurettin. *Müslüman Çocuğun Din Kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948.
- Banguoğlu, Tahsin. *Kendimize Geleceğiz*. İstanbul: Derya Dağıtım Yayınları, 1984.
- "Bir İstirham". *Ehli Sünnet*, 2 (11 Temmuz 1947).
- Son Posta Gazetesi*. "CHP Kurultayı İnönü'nün Nutku ile Açıldı". 18 Kasım 1947.
- Coştu, Kamil. "Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu'nun Dini İçerikli Yayıncılık Serüveni", ed. Lütfi Sunar, Cilt 2, "İslam'ı Uyandırmak" Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İslamcı Düşünce ve Dergiler, İstanbul: Limit Ofset, 2018, 419-434.
- Coştu, Kamil. *1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitimi Yönelik Yayınlanan Eserlerin Değerlendirilmesi*. Ankara: Gece Akademi, 2018.

- Çubukçu, İbrahim Âgah. *İslam'ın Temel Bilgileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- Deniz, A. Çağlar. Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric'at olarak Dini Açılımlar: İmam Hatip Kursları Örneği". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/3 (2014), 95-110.
- Ehli Sünnet* 5 (1 Ağustos 1947).
- "Ehli Sünnetin Üç Aylık Bilançosu". *Ehli Sünnet* 17 (24 Ekim 1947).
- "İslamiyet ve Tenkit". *Ehli Sünnet* 10 (5 Eylül 1947).
- "İltizar", *Ehli Sünnet* 17 (24 Ekim 1947).
- Jaschke, Gotthard. *Yeni Türkiye'de İslamlık*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972.
- Kara, İsmail. *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*. Cilt 1. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- Kardaş, Hamit. *Tek Parti Dönemi İslamcı Dergilerde İslam Dünyasının Görünümü: Selamet ve Sebilürreşad Örneği* (İstanbul, İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Bilimi

- ve İnternet Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2022).
- "Karilerimizden Rica". *Ehli Sünnet* 8 (22 Ağustos 1947).
- Koçak, Cemil: "Türk Milliyetçiliğinin İslâm'la Buluşması: Büyük Doğu, ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinil, Cilt 4, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 601-613.
- Cumhuriyet Gazetesi*. "Kurultay İnönü'nün Nutku ile Açıldı", (18 Kasım 1947).
- Küçükkaya, Hatice: *Türkiye Modernleşmesi ve İslamcılık Düşüncesi; Ehli Sünnet Dergisi Örneği*, (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2020.
- "Leyle-i Kadir". *Ehli Sünnet*, 1/7 (15 Ağustos 1947).
- "Mağfiret ayı Ramazan". *Ehli Sünnet*, 6 (8 Ağustos 1947).
- Mert, Nuray. *Merkez Sağın Kısa Tarihi*. İstanbul: Selis Kitaplar, 2007.

- Özcan, Azmi. "Milliyetçilik". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 30. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Özdemir, Ömer. "Ebeveynlere Göre Ailede Çocuğun Din Eğitimi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 313-344.
- "Ramazanınız Mübarek Olsun". *Ehli Sünnet* 1/3 (18 Temmuz 1947).
- Saraçlar, M. Naci. "Başbakan Hasan Saka'ya Açık Mektup". *Sebilürreşad* 1/2 (Mayıs 1948).
- Saraçlar, M. Naci. "Milli Eğitim Bakanının İtirafı". *Sebilürreşad* 1/2 (Mayıs 1948).
- Saraçlar, M. Naci. "Burhan Felek Üstadımıza Soruyorum". *Sebilürreşad* 1/2 (Mayıs 1948).
- Şentürk, Lütfi. "Ramazan Mağfiret Ayıdır". *Diyanet Dergisi* 7/78-79 (Kasım Aralık 1968).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No:26, Dosya No:151, Gömlek No: 30.
- "Tenkit". *Ehli Sünnet* 12 (19 Eylül 1947).
- "Tenkit". *Ehli Sünnet* 13 (26 Eylül 1947).
- "Tenkit". *Ehli Sünnet* 17 (24 Ekim 1947).
- "Tevhit". *Ehli Sünnet* 4 (25 Temmuz 1947).
- Türkmen, Hamza. "Türkiye İslamcılığı Sağcı, Devletçi ve Milliyetçi" Cumhuriyet, Milliyetçilik ve İslamcılık: Türkiye Söyleşileri 5. İstanbul: Küre Yayınları, 2011.
- "Uğurlar Olsun, Haccınız Mebrur Olsun, Sevgili Kardeşler". *Ehli Sünnet* 14 (3 Ekim 1947).
- "Uğurlar Olsun, Haccınız Mebrur Olsun, Sevgili Kardeşler". *Ehli Sünnet* 15 (10 Ekim 1947).
- Uzun, Hakan. "İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XII/25 (Güz 2012), 101-139.
- Va-nu- Kazım Nami. "Müslüman Çocuğun Kitabı Hakkında Tenkitler". *Sebilürreşad* 1/1 (Mayıs 1948).
- Yardım, Müşerref. "Osmanlı İslamcıları ve İslami Yenilikçiler: Yakınsama ve Ayrışma". *SUTAD* 40 (2016), 111-125.
- Yıldırım, Arif. "İslâmî İman Objelerinin Bölünmezliği". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2005), 15-48.
- Zapsu, Abdurrahim. "Okuyucularımızla Baş Başa". *Ehli Sünnet* 1/1 (4 Temmuz 1947).
- Zapsu, Abdurrahim. "Okuyucularımızla Baş Başa". *Ehli Sünnet* 1/2 (11 Temmuz /1947).
- Zapsu, Abdurrahim. "Milli Eğitim Bakanlığı'na Birinci Açık Mektup". *Ehli Sünnet* 16 (17 Ekim 1947).
- Zapsu, Abdurrahim. "Milli Eğitim Bakanlığı'na İkinci Açık Mektup". *Ehli Sünnet* 17 (24 Ekim 1947).
- Zapsu, Abdurrahim. "Milli Eğitim Bakanlığı'na Üçüncü Açık Mektup". *Ehli Sünnet* 18 (31 Ekim 1947).
- Zapsu, Abdurrahim. "Milli Eğitim Bakanlığı'na Dördüncü Açık Mektup". *Ehli Sünnet* 36 (15 Mayıs 1948).

B. İnternet Erişim Adresleri

<https://takvim.ihya.org/1947-yili-dini-gunler-takvimi.html> (E.T 15.04.2023).

<https://takvim.ihya.org/1947-yili-dini-gunler-takvimi.html> (E.T. 15.04.2023).